

KOSOVA: SONUN BAŞLANGICI

Ali AYATA*

Özet

Yenidünya düzeninde Balkanlar'da barışı tehdit eden Kosova Sorunu'nun temelinde nelerin yattığını ortaya koymak, sorunun çözümünde hangi faktörlerin etkili olabileceğini belirtmek ve bu sorun üzerinden büyük güçlerin bakışını incelemek çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Kosova sorunu uluslararası hukuk bağlamında ele alınıp çözüm için başvurulan yollar incelenerek müdahalenin uluslararası hukuk düzenindeki dayanağı olduğu ileri sürülen insani müdahale kavramı tartışılacaktır. İnsani müdahale; tartışmalı ve “egemenlik” kuralına karşı çıkan bir kavramdır. Bununla birlikte, soğuk savaş sonrası dönemde insani müdahale uluslararası toplum tarafından dünyayı daha yaşanabilir bir yer haline getirmenin muhtemel bir aracı olarak görülmüştür. Bunun yanında yapılan askeri müdahalenin anlamı ABD'nin uluslararası politikada pozisyonunun değişimine işaret olarak kabul edilebilir. Çalışmada, Modern Dünya olarak bilinen sermaye merkezlerinin Doğu'dan Batı'ya aktarılması ile ortaya çıkan Avrupa (Batı Avrupa, ABD) merkezli dünya, söylem bazında dönemlere ayrılarak eylemlilik süreçleri (yaptırımları, müdahaleleri) mercek altına alınacaktır. Eylem süreci ile eylem sürecini meşrulaştırma işlevi gören söylem boyutu arasındaki çelişkili durum, 1999 yılında NATO tarafından Kosova'ya yapılan “insani müdahale” temel alınarak incelenecek ve amaçlananın ne olduğu sorusuna cevaplar aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnsani Müdahale, Kosova, NATO, Avrupa.

* Doç. Dr., Bilecik Üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, ali.ayata@bilecik.edu.tr

KOSOVO: BEGINNING OF THE END

Abstract

In the new world order in the Balkans threatening peace on the basis of the Kosovo problem reveals what lies in the solution of the problem to specify which factors may affect and examine the maintenance of the great powers over this issue is the main axis of the study. Humanitarian intervention is a disputable concept which goes against the law of "sovereignty". On the other hand, humanitarian intervention was considered as a potential tool to make the World a habitable space in the post-cold-war period. The meaning of this military intervention is to be emphasized the development of the American privileged position in the international policy. This study aims to analyse NATO's role in Kosovo intervention in the new world order. In this study, Eurocentric (West Europe, USA) World which emerged as a result of transposition of capital centres also known as Modern World from East to West will be divided into periods on the bases of discourse and action processes (sanctions, interventions) will be put under the scope and examined closer. Paradoxical circumstances between action process and the discourse size which functions to legitimize the action process will be analysed based upon the NATO "humanitarian intervention" carried on Kosovo and will look for answers for "what was the objective?"

Keywords: Humanitarian Intervention, Kosovo, NATO, Europe.

Giriş

Devletlerin egemen eşitliğinin bir sonucu olarak Uluslararası hukuk, iç işlerine karışma ve kuvvet kullanma yasağını getirmiştir. Bunun yanında Birleşmiş Milletler Şartı, bir devletin saldırgan tutumunun dünya barış ve güvenliğini tehlikeye düşürdüğü durumlarda, önce diplomatik ve ekonomik, akabinde askeri yaptırımlar uygulanmasını öngören bir prosedür içermektedir. Bu prosedürün, insan haklarına saygı ilkesinin, uluslararası ilişkilerin temeli sayıldığı günümüzde, kendi ülkesindeki kişilerin ya da azınlık grupların haklarını sürekli ve açık biçimde ihlal eden devletlere karşı da kullanılması söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda son yıllardaki önemli bir gelişme, insani amaçlı askeri müdahalelerin BM dışında da kullanılmaya başlanmasıdır. Kosova krizinde, Sırbistan'a askeri müdahale için Güvenlik Konseyi'nde karar alınamaması, müdahalenin NATO bünyesinde gerçekleştirilmesi ile sonuçlanmıştır. İnsan haklarının açık ve sürekli ihlalinin önlenmesi gerekçesiyle, uluslararası hukukun aradığı koşulları yerine getirmeden yapılan bu tür askeri müdahaleler, dikkatle izlenmesi gereken örneklerdir. Bunları klasik egemenlik anlayışıyla, iç işlerine karışmama ilkesiyle ve kuvvet kullanma yasağıyla açıklamak mümkün değildir. İnsani amaçlarla yapılan bir operasyon olarak meşruiyet kazandırılmaya çalışılmakla birlikte, bu müdahalelerin hangi gerekçeyle, ne zaman, nerede ve nasıl yapılacağına karar veren otorite çoğu zaman uluslararası toplumun onayını almayı gerekli görmemektedir. Dolayısıyla böyle bir müdahalenin meşruluğundan çok keyfilikinden söz edilebilir.

İnsani müdahale, bir devletin sınırları içinde başka bir devlet veya devletler tarafından kendi vatandaşlarını korumak amacının dışında, geniş kapsamlı, ağır ve devam eden insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya olan halkın bir bölümü ya da tamamının korunmasını sağlamak, ihlalin önlenmesi ve durdurulması için müdahale edilmesidir (Ateşoğlu, 2006:83). Başka bir tanımlama ise; temel insan haklarının yabancı devletlerce veya kendi hükümetlerince, kitlesel ya da zalimce çiğnenmesinin önünü kesmek için yapılan müdahaledir. İnsani müdahalede ki amaç zor durumda bulunan ülke halkının hakkını gözetmek, içinde buldukları durumdan kurtarmak, hak ihlallerinin önlemektir (Hobe, 2008:302). İnsani Müdahale ikinci dünya savaşından sonra önem kazanmaya başlayan bir konudur. Aslında kavram ilk defa 19. Yüzyılda büyük güçlerin yabancı ülkelerdeki vatandaşlarını ya da dini azınlıkları korumak amacıyla düzenlediği askeri operasyonların gerekçesi olarak kullanılmıştır. Henüz kavramın tanımında henüz görüş birliği kurulmuş değildir dolayısıyla uluslararası düzeyde belirli bir standardın olmaması, müdahale olgusunun oluşum şartlarının keyfiliğe ve her ülkenin ulusal çıkarına göre belirlenmesine neden olmaktadır (Ateşoğlu, 2006:85).

BM Güvenlik Konseyi üyelerince verilen kararlarda uluslararası toplumun vicdani kanaatlerini ve beklentilerinin ne derece dikkate alındığı ve Güvenlik Konseyi üyelerinin siyasi çıkarlarını ne kadar yansıttığı konusu ucu açık bir sorudur. Bir yanda kuvvet kullanma yasağı ve devlet egemenliği ilkesi, diğer yanda ise devletin halkına insan hakları ihlalleri yaşatması halinde insan haklarının korunması için müdahale gereği doğmakta ve koruma yükümlülüğünün uygulanmasını meydana getirmektedir. İnsani müdahalenin amacı uluslararası barışı sağlamak, uluslararası dayanışmayı artırmak, güvenliğin ve barışın sağlanmasına yönelik olarak ifade edilmektedir. Ancak bu kadar iyi niyetli ve uluslararası toplumun çıkarına olan amaçlarına rağmen yapılan birçok insani müdahalenin iddia edilen amaçlara paralel olmaması ve bu konuda gerçek anlamda bir başarı sağlanamamış olması bu tür müdahalelerin güçlü devletlerin çıkarına hizmet ettiğini göstermektedir. Bunu kanıtlamak için Kosova, Haiti, Ruanda gibi örneklerini vererek pek de uzağa gitmeye gerek yoktur. Lakin söz konusu örgüt ve devletler Suriye'ye müdahale konusunda gerçek bir girişim göstermeyip olaylara seyirci kalmıştır.

Kosova müdahalesinin amaçlarına bakılacak olursa; NATO'nun Orta ve Doğu Avrupa'da oluşmakta olan yeni stratejik dengelerin merkezine oturmaya başladığı bu yeni dönemde saldırgan politikalarını sürdüren Miloseviç'in sahip olduğu askeri ve stratejik gücü denetim altına aldığı söylenebilir. Yugoslavya'nın Soğuk Savaş süresince Avrupa'nın üçüncü büyük askeri gücü olduğu da düşünülürse bu hamlenin taşıdığı anlam daha da netlik kazanmaktadır. Önümüzdeki dönemde ki stratejik tırmanmanın temelde Avrupa ve Ortadoğu eksenli olduğunu düşünen ABD, NATO eksenli olarak Avrupa'da Amerikan askeri gücü olarak da Ortadoğu da bir stratejik güvenlik alanı oluşturmaktadır (Davutoğlu, 2001:229). Kosova müdahalesi sürecinde ve müdahale sonrasında yaşanan gelişmeler, NA-

TO'nun Orta ve Doğu Avrupa'ya dönük genişleme planlarının ele alındığı 1999 Washington zirvesi ile Kosova müdahalesi arasında ki zamanlamanın bir tesadüf olmadığını ortaya koymuştur. Orta ve Doğu Avrupa'da ki dengenin sarsılmasından sonra ortaya çıkan jeopolitik boşluk alanını doldurmaya kararlı olan ABD, NATO'nun oluşturduğu güvenlik alanı ile Polonya'dan Adriyatik'e inen yeni bir dengeleyici stratejik bir rol üstlenmektedir (Höffe, 2000:168).

Bu makalenin amacı yenedünya düzeninde NATO'nun Kosova müdahalesindeki rolünü analiz etmektir. Bu çalışmada, Modern Dünya olarak bilinen sermaye merkezlerinin Doğu'dan Batı'ya aktarılması ile ortaya çıkan Avrupa (Batı Avrupa, ABD) merkezli dünya söylem bazında dönemlere ayrılarak eylemlilik süreçleri (yaptırımları, müdahaleleri) mercek altına alınacaktır. Eylem süreci ile eylem sürecini meşrulaştırma işlevi gören söylem boyutu arasındaki çelişkili durum, 1999 yılında NATO tarafından Kosova'ya yapılan "insani müdahale" temel alınarak incelenecek ve amaçlananın ne olduğu sorusuna cevaplar aranacaktır.

1. NATO'NUN KOSOVA MÜDAHALESİ

Sırp ve Arnavutların yaşamış olduğu Kosova toprakları Tarih boyunca bu farklı iki etnik unsur arasında kanlı çatışmalara sahne olmuştur. Sırpların tarihi ve dini açıdan önem verdikleri Kosova, Arnavutların da tarih öncesinden itibaren vatanları olduğu iddiası ile her iki taraf için de çok büyük öneme sahiptir. Yüzyıllarca Osmanlı hâkimiyeti altında, 20. yy'a nispeten, daha istikrarlı bir dönem geçirmiş olan Kosova, Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesinin ardından tekrar bu etnik çatışmaya gark olmuştur. Son derece küçük bir alanı kaplayan Kosova'nın, doğusunda ve kuzeyinde Sırbistan, batısında Karadağ ve güneydoğusunda Makedonya ve güneybatısında Arnavutluk bulunmaktadır. Yaklaşık 2 Milyon nüfusun yüzde doksanını Kosovalılar olarak bilinen Arnavutlar ve geriye kalan yüzde on'unu da Ortodoks-Hıristiyan Sırp kesim oluşturmaktadır. Diğer küçük etnik azınlıklar ise Hırvatlar ve Boşnaklardır (Çevikbaş, 2011:21-22). Kosova Sorununun başlangıcını 1389 Kosova Savaşı'na kadar götüren görüşlerde mevcuttur. Osmanlı yönetimi altında Sırpların bir kısmı Kosova'yı terk ederken, Arnavutların sayısı gittikçe artmıştır. Genel olarak, Arnavutların İslam'ı benimsemeleri sonucunda, çıkarları Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkarları ve sürekliliği ile özdeşleşmiş bir Arnavut nüfus ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Kosova'daki gerilim uzun bir tarihe sahip olsa da günümüzde yaşanan problemler, Mart 1989'da Sırbistan'ın askeri ve polis gücüyle Kosova'ya girerek Kosova'nın özerkliğini zorla elinden almasıyla başlamıştır. SFYC (Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti) hukuki varlığını sürdürürken, federal birim olan Sırbistan'ın, Kosova'nın özerk statüsünü kaldırması hukuk dışı ve hükümsüz olmakla birlikte, uygulamada Kosova'nın hayatını tüm yönleriyle Sırp hukukuna bağlamıştır (Loquai, 2000:65).

Soğuk savaş'ın sona ermesi Yugoslavya'da daha önceden doldurulmuş ve üstü örtülmüş etnik sorunları gündeme getirmiş, Küreselleşmenin de etkisi ile

mikro etnik milliyetçilikler canlanmış ve Yugoslavya gibi Avrupa'nın en çok silah bulduran ülkesi etnik kökenler arasında amansız bir savaşın cereyan ettiği bir bölgeye dönüşmüştür. Aynı zamanda sosyalist sistemin çökmesi büyük güçlerin izledikleri politikalarda değişiklik yapmalarını gerektirmiştir. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Slovenya ve Hırvatistan'dan sonra bağımsızlığını ilan eden Bosna-Hersek "Büyük Sırbistan" hayalindeki Sırp'lar tarafından saldırıya uğramış ve önceleri bir iç savaş olarak gelişen çatışma zamanla soykırıma dönüşmüştür. Batı Avrupa bu durumu ilk başta pek önemsememiş, sorunu Yugoslavya'nın iç meselesi olarak değerlendirmiştir. ABD ise üç diplomatının Bosna da öldürülmesi ile 1995 yılına kadar kayıtsız kaldığı çatışmaya kapsamlı bir NATO hava saldırısını harekete geçirerek girmiştir (Arsava, 2009:8-11).

Genişleme stratejisini Doğu Avrupa'ya doğru yapma kararı alan NATO Soğuk Savaş sonrasında kendine yeni bir misyon biçmiştir. Varşova paktının dağılması ile uluslararası toplum tarafından misyonunu tamamladı görüşleri NATO'yu konsept arayışında hızlandırmıştır. Kosova Arnavutları ile Sırp'lar arasında eskilere kadar giden sorunların iyice büyümesi, Sırp'ların Kosova'da Arnavutlara karşı giriştiği katliam ve etnik temizlik NATO'nun bu bölgeye karşı sessiz kalmasını engellemiş, yaklaşık 50 yılı geçkin tarihinde ilk defa olarak ve BM'nin bir kararına dayanmadan tamamen kendi inisiyatifiyle, bağımsız bir devletin topraklarına insani amaçlarla askeri müdahalede bulundu. Yugoslavya'ya karşı askeri kuvvet kullanımının gerekçesi, bu ülkenin Kosova'yı etnik Arnavut nüfustan arındırmak amacıyla uyguladığı politikalar ve bu politikaların ortaya çıkardığı büyük boyuttaki insani felakettir. Rusya ve Çin desteğini arkasına alan Miloşević'in saldırılarına devam etmesi sonucunda müdahale uluslararası toplumca kabul görmüştür. Başlangıçta 10 gün sürmesi planlanan operasyon Miloşević'in direnmesi sonucu 78 gün sürmüştür. NATO Kosova'ya müdahale ederek etnik-dinsel temele dayalı sorunları ortadan kaldırmaya da azaltmayı amaçlamıştır. Bir bakıma NATO'nun Kosova müdahalesi bölgenin uluslararası konjonktür içindeki statüsünün belirlenmesine yöneliktir (Arsava, 2009:9-11). 1999 NATO müdahalesinin ardından Kosova'nın nasıl bir statü kazanacağı konusu uluslararası aktörler tarafından tartışılmış ve neticesinde Finlandiya eski Cumhurbaşkanı ve BM Kosova Özel Temsilcisi Marti Ahtisaari Kosova'nın nihai statüsü konusunun müzakere edilebilmesi için bir plan hazırlamıştır. Ahtisaari Planı olarak anılan bu girişim sonrasında uzlaşma yolu ile bir sonuç alınamayınca Kosova Yönetimi 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş ve uluslararası destekler çerçevesinde kurumsal yapısını güçlendirerek uluslararası ilişkiler alanında egemen eşit bir unsur olarak kendine bir yol haritası belirlemeye çalışmaktadır (Ayata, 2011:152-154).

2. KOSOVA: SONUN BAŞLANGICI

XV. yüzyılda başlayan süreç, sermaye merkezlerinin Doğu'dan Batı (Batı Avrupa ve ABD)'ya kaymasının serüvenidir ve bu değişim dolayısıyla dünya ölçeğinde yankı bulmuştur. Ekonomik temelli gerçekleşen değişim, kendini askeri

ve politik alanlarda da hissettirmiş, sömürgecilik anlayışını Batı merkezli bir yapıya dönüştürmüştür. Kendine has retorik geliştiren Batı merkezli sömürgecilik anlayışı, her daim evrensellik iddiasında bulunmuş, iddialar geçersizleştikçe yeni söylemler geliştirmiştir; ama amaç aynı kalmıştır: Sermayenin Batı'ya aktarılması (Joffe, 2006:185). Wallerstein, "Avrupa Evrenselciliği ve Gücün Retoriği" (Wallerstein, 2010:67) adlı eserinde mevzu bahis edilen durumu üç ana başlık altında incelemektedir. Bunlardan ilki, barbarlığa karşı Hıristiyanlaştırmadır. Portekiz ve İspanyol güçleri, yerli halkları barbar oldukları gerekçesiyle köleleştiriyorlar ve sömürgeci anlayışlarını Hıristiyanlaştırma misyonu üzerinden meşru kılıyorlardı. Yaşanan trajediler neticesinde, Hıristiyanlık düşüncesinin bu kadar gaddarlıkla anılmasının verdiği rahatsızlıklar dünyada haykırılmaya başlandıkça da, "egemenler" yani merkezi güçler yeni ve daha karmaşık bir tanımlama işine giriştiler. İkinci dönemi temsil eden ve Şarkiyatçılık olarak da karşımıza çıkan "modernleştirme" misyonudur. Modernleştirme bu minvalde toplumların sosyolojik kodlarının tarihsel bir birikime dayanarak değiştirilmesini ve evrensellik ideasının siyasal/sosyal alanda inşasını öngörmekteydi. Artık işin içinde sosyal bilimler de vardı ve görevi bu bölgeleri tanımlamak, sorunları teşhis etmektir. Ayrıca ilk dönem rahatsızlık veren gaddarlık, genel akış içerisinde olumlanıyordu da. Her şeyi kendi karşısı üzerinden tanımlayan Batı merkezli epistemoloji sayesinde, Batı, artık, ötekileştirdiği üzerinden yani Doğu¹ üzerinden tanımlanıyordu. Wallerstein, müdahale etme hakkına meşruiyet zemini yaratma sürecinde oryantalizmi bu tartışmaya dâhil eder. Wallerstein'e göre, iktidardakiler, sınırsız güç; kullanımının etkisini ve inandırıcılığını zaman içinde yitirmesiyle, hâkimiyetlerine entelektüel açıdan meşruiyet kazandırmak için oryantalizme başvurmuşlardır. Çünkü Batı dışı toplumlar, kendilerinin Batı dünyasıyla özdeş moderniteye geçiş yapabilmelerine engel olan özelliklerinden, ancak Batı dünyasının yol göstericiliği ve rehberliği "gözetiminde" kurtulabilirlerdi. Hiç kuşkusuz, argüman bu şekliyle müdahale hakkını haklılaştırıyor ve dolayısıyla meşrulaştırıyordu. Karl Marx'ın "Onlar kendilerini temsil edemez; bu yüzden temsil edilmeleri gerekir" (Marx, 2002) söylemi, Batı merkezli (Avrupa merkezli) dünyanın yeni söylemince benimsenmiş ve Doğu'yu sömürmesinin meşruluğunu temsil etmişti. Batı, kendinden önceki medeniyetlerin durgun oluşlarına vurgu yapmakta ve iç dinamiklerin bu süreci aşmada yetersiz kaldığını dile getirmekteydi.² O zaman sorun, dış dinamikler yolu ile çözülecek, yani Batı müdahale edecek ve teşhis ettiği sorunları ortadan kaldıracaktı.

Günümüzde ise Avrupa merkezli dünyanın aynı müdahale pratiği içerisinde olduğunu fakat söylemin değiştiğini gözlenmektedir. Ayrıca, yeni dönem kurumsallaşma dönemi de; yani belirli kurumlar (BM, NATO) bu amaca hizmet etmek amacıyla yapılandırılıyordu (Aydın, 2003:6). Üçüncü ve hâlâ devam et-

1 Doğu, bir coğrafya olmaktan öte, Batı'nın ötekileştirmesidir/karşıtıdır; yani modern olmayandır.

2Aslında K. Marx, sözü edilen alıntıda, 1850'li yıllarda Fransa'daki köylülerin durumundan bahsetmekteydi. Edward Said'in Şarkiyatçılık kitabına yapmış olduğu aynı alıntı, Aijaz Ahmad tarafından eleştirilse de, buradaki alıntı Marx'a eleştiri sunmak amacıyla değil Avrupa merkezli düşüncenin mantığının anlaşılır kılınması amacıyla yapılmıştır.

mekte olan döneme “insanileştirme” dönemi diyebiliriz. Berlin Duvarı’nın yıkılması ile sona eren Soğuk Savaş döneminin ardından insan hakları, demokrasi gibi Avrupa’nın kendine mâl ettiği/Avrupalaştırdığı değerler evrenselleştirildi. Artık müdahaleler, evrensel değerlerin tahrip edildiği gerekçesi ile gerçekleştiriliyor ve bu değerler “insani müdahaleler” ile koruma altına alınıyordu. Hiç olmazsa iddia bu şekilde idi. Yalnız oyunun kuralları kısmen de olsa değişmişti. Dünya artık iki süper gücün (ABD-SSCB) politik arenasını oluşturan, çok kutuplu bir politik arena haline gelmişti. Müdahaleler karşılıklı ilişkiler içerisinde işlevsellik kazanıyor ve dünya kamuoyunun da kabulünü gerektiriyordu. Bunun anlamı retoriğin kısmen daha fazla ön plana çıkması idi (Höffe, 2000:168). Althusser’in deyimi ile “kabul etmeyi/tanımayı” ideoloji olarak ele alırsak, Batı kendini ideolojik bir kalıba sokmuştu, yani marjinalleşmişti. Aynen bir önceki dönem doğuya yapmış olduğu ötekileştirmeyi, nihai amaçları için kendine yapmakta sorun görmemişti. Birinci ve ikinci dönemlerde, öteki (çevre) üzerinden Batının (merkezin) tanımı yapılıyordu, üçüncü dönemde Batı (merkez) üzerinden ötekinin (çevre) tanımına ulaşıyorduk. Artık, Batı tanımına insan hakları ve demokrasi gibi değerler üzerinden ulaşırken, müdahale alanları ise Batılılaşamayan (yani insan haklarına ve demokrasiye müdahale edilen, bir nevi Batıya saygısızlık gösteren) olarak karşımıza çıkıyordu. Aslında bunun anlamı açıktı, son dönem yani üçüncü dönem, Batı’nın hızla güç kaybettiğinin ve hegemonya merkezlerinin değişim içerisinde olduğunun göstergeleri idi. Üçüncü dönem, Batı merkezizetçiliğinin son aşaması şeklinde vücut bulmaktaydı. Batı dünyası değişen kuralları yanlış anlamıştı ama yine de dünya sistemine hizmetlerini sunuyordu. Özellikle ABD, artık süper güç değil güçlü bir devletti; ama süper güç gibi davranmaya devam etti. Yeni Dünya Düzeni içerisinde iki büyük karar aldı (Barber, 2003:23); İlk olarak, Birleşik Devletler eski Sovyet uydularını NATO’ya üye olmaları konusunda az ya da çok başarılı olacak şekilde zorladı. Kilit batı ülkeleri Almanya ve Fransa bile bu yola girmeye gönülsüzken bu ülkeler NATO’ya katılmakta müteredditti. ABD’nin taktiğini, yeni elde ettikleri jeopolitik hareket serbestliğini kısıtlamaya dönük, kısmen kendilerine yönelik bir hareket olarak algılıyorlardı. ABD’nin ikinci kilit kararı, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti içindeki sınırların yeniden düzenlenmesinde aktif bir rol oynamaktı. Bu, Kosova’yı Sırbistan’dan ayırma yolundaki kararı askeri güçle kabul ettirmesine ve uygulatmasına kadar vardı (Wallerstein, 2008). Kararların anlamı açıktı. İlki Doğu Avrupa ülkeleri NATO’ya dâhil edilerek Avrupa’nın birlik içerisinde karar alma mekanizmalarını zayıflatmak ve ayrıca Avrupa’nın genişlemesini tetikleyerek ekonomik yönden de baskılamaktı. Böylece, Avrupa’nın Rusya ile ikili ilişkileri bir müddet daha askıya alınabilecekti. İkinci karar ise daha ayrıntılı bir politikanın ürünüydü. Kosova, dünya sisteminin sadece modern dönem olarak adlandırıldığı ve sermaye merkezlerinin Avrupa’ya kaydığı dönemle sınırlı değildi, ilk çağlardan günümüze değin hegemonya iddiasındaki güçlerin gözünü diktiği bir bölge idi (Ernst, 2008:6-15).

Andre Gunder Frank, “Yeniden Doğu, Asya Çağında Küserel Ekonomi” (Gunder, 2010:67-69) adlı eserinde, imparatorluklardan günümüze karayolları üzerindeki ticaret yollarının öneminin azalmadığına, aksine bu karayollarının geçmişten günümüze önemini aynen koruduğuna dikkat çeker. Kosova da, Roma İmparatorluğu’ndan, Osmanlı İmparatorluğu’na ve günümüzde ABD için tarifi mümkün olmayan bir öneme sahiptir; çünkü Doğu ile Batı arasındaki önemli ticaret yolları üzerinde bulunan bir bölgedir. Kosova, bir anlamda ABD’nin eski gücünü tesis edeceği bir bölgedir; ama durum hiç de ABD’nin ön gördüğü şekilde değildir. Artık ABD’nin politikaları, dolaylı ya da dolaysız bir şekilde diğer güçlü devletlerin politikaları ile karşı karşıya gelmiş, bir anlamda hegemonya- rekabet³ ilişkisini doğurmuştur. “Bu süreçte, hegemonya dönemini bölgesel hegemonyalar ve hegemonya içi çekişmeler izler” (Gunder, 2003:43). Kosova’ya müdahale sonrasında da güçlü devletlerin mutabık olmaması ve kendi politikalarını dayatmaları sözü edilen durumun göstergesidir.

“Birleşik Devletler tek süper güç değildi, hatta artık bir süper güç değildi. Soğuk Savaş’ın sonu, Birleşik Devletleri iki süper güçten biri olmaktan, devletlerarası sistemde reel gücün tekelden dağıtımında güçlü bir devlet olmaya doğru dönüştürdü. Birçok büyük ülke şimdi, eski iki süper güçten biriyle bağlarını kesmeden kendi oyunlarını oynayabiliyordu. Böyle de yaptılar (Wallerstein, 2008).”

Konunun daha anlaşılır kılınması amacıyla, Kosova’nın Soğuk Savaş dönemi sonrasındaki durumuna değinmekte fayda var. Böylece müdahale öncesi ve sonrası karşımıza çıkan tablo daha açık bir şekilde görülecektir. Sovyetler Birliği’nin çözülüşü ile eş zamanlı olarak Yugoslavya da dağılmaya başlamıştı; 1992 yılında Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek bağımsızlıklarını ilan etmesine karşın, Kosova, Sırp baskısından ve askeri müdahalelerden dolayı bağımsızlığına kavuşamadı. Egemen bir devletin iç işleri olarak görülen Kosova’nın durumu, gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra bir ilke imza atılarak müdahaleye açık hale geldi. NATO yenedünya düzenine ve politikalarına göre bizzat ABD tarafından şekillendirildikten sonra, 50 yılı aşkın tarihinde ilk defa BM’nin kararına dayanmadan kendi inisiyatifi ile bölgeye hava destekli müdahale başlatmıştır. Her ne kadar Kosovalı Arnavutların bağımsızlık isteklerini dile getirmesi, Sırları bölgede başlayan katliamlara itmiş olsa da, Chormsky’nin ifadesi ile asıl

3 “Hegemonya-rekabet terimini biz, birçok birikim merkezi arasındaki rekabet dönemleriyle bir birikim merkezinin politik-ekonomik egemenliğinin birbiri ardı sıra gelmesini anlatmak üzere kullanıyoruz. Dolayısıyla, hegemonya-rekabet olgusunun, aynı zamanda binlerce yıl boyunca dünya sistemini karakterize ettiğini ileri sürüyoruz. (...), hegemonya yalnızca politik nitelikte bir oluşum değildir. Aynı zamanda hegemonik merkezin, çevresinin, hinterlandının ve rakiplerinin zararına sermaye birikimini arttırmasına izin veren merkez-çevre ilişkileri üzerine kuruludur. Kennedy’nin (1987) işaret ettiği ekonomik-askeri aşırı yayılmaya karşın, bir süre sonra hegemonik imparatorluk bu gücünü yeniden yitirir. Büyük bir gücün hegemonyasının zayıflaması, yerini almak için çekişen diğerleriyle arasında ekonomik, politik ve askeri rekabetin gerçekleştiği bir otorite boşluğuna yol açar. Hak talep eden diğer unsurlarla rekabetin yaşandığı bir otorite boşluğu döneminden sonra, bu hegemonik gücün yerini bir diğeri alır.” Dünya Sistemi; Beş Yüzyıllık mı, Beş Binyıllık mı?, Derleyenler: Andre Gunder Frank, Barry K.Gills. s.50-51.

katliam, NATO'nun müdahalesinden sonra yaşanmıştır ve yine NATO tarafından bölgedeki Sırp güçlerin tasfiyesine kadar da devam etmiştir. Ayrıca, Sırp baskısı, NATO müdahalesini bir yanı ile meşrulaştıran bir araç işlevi de görmüştür ve böylelikle Kosovalıların “korunma hakkı”⁴ talep etmesine olanak sağlamıştır.

Görüldüğü gibi hayli karışık gibi dursa da, aslında pratik aynı amaç üzerinden yani bölgede (Kosova) hâkimiyet kurma çabasından başka bir şey değildir. Karışıklık ise, retorik farklılığından ileri gelmektedir. Hıristiyanlaştırmadan sonra modernleştirme ve en son insanileştirme çabası olarak kodlanan söylem, aynı zamanda merkez kaymasına da işaret eder. ABD'nin NATO eliyle müdahalesi, ilkin Çin ile diplomatik krize neden olmuştur. NATO füzelerinin 3 farklı yerden tam isabetle Belgrad'daki Çin Büyükelçiliğini yanlış istihbarat sonucu vurması ile Çin, ABD'nin özür dilemesini yeterli bulmamış, Dünya Ticaret Örgütü üyeliğini ve Güneydoğu Asya'da kurulacak füze sistemine Tayvan'ın dâhil edilmemesini talep etmiştir. Bir sorun yumağı haline dönüşen Kosova'nın durumu ile ilgili olarak, dönem itibariyle bir taraftan genişleme sürecine devam eden bir taraftan da kurumsal manada Avrupa Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne doğru değişimini devam ettiren yapı, Avrupa anakarası üzerinde bulunmasına rağmen Kosova ile ilgili sürece doğrudan ve net bir şekilde müdahil olamamıştır. Bu yüzden o dönem itibariyle AB'nin kendi bölgesindeki olayları dahi önleyemediği veya şiddet olaylarını dahi sonlandıramadığı genel kabul görmüş bir olgu olmuştur (Arsava, 2009:18).

Tek süper güç taktiğini Clinton'dan daha ateşli savunan Bush ile Putin'in iktidara gelişleri hemen hemen eş zamanlıdır. Putin, Başkan seçilmesiyle birlikte Rus dış politikasına pragmatik, öngörülebilir ve istikrarlı bir yön çizmeye çalışmıştır. İçeride ekonomik ve siyasi olarak güçlenmenin dış politika konularında başarılı olmanın önkoşulu olduğu ilkesinin bilincinde hareket etmiştir. Putin'in iktidara geldiği dönemde, Rusya'da dış ilişkilerin içerik, değer yargıları ve yönü açısından değişim geçirip geçirmeyeceği belirsizliği hissedilmekteydi. Yeltsin dönemi boyunca salt çıkarlar üzerinden sıfır toplamlı ve jeopolitik algılamalar ile yürütülmeye çalışılan dış politikada, süreklilik ya da dönüşüm olup olmayacağı başlıca bilinmeyen olarak ortada durmaktaydı. İçeride siyasi eylem ve etki alanını genişletme çabasına giren Putin, dış politikanın da, Rusya'nın kendine özgü tarihsel, kültürel ve politik duruşundan kaynaklanan bağımsız bir konumda olması için çabalamıştır. Süper güç statüsünü yeniden kazanma ümidi olarak değerlendirilen Putin'in Rusya'nın uluslararası sistemdeki yerini sağlamlaştırma çabaları, öncelikle güçlü ekonomik yapı ve ilişkiler üzerine oturan bir dış politika yaratmak amacını içermiştir (Turgutoğlu, 2006:50–51). Böylelikle Rusya, Yeltsin dönemindeki gibi şikâyet eder konumundan çıkarak, dünya ekonomisindeki akışı

4 Charles Tilly, modern devleti savaşlar üzerinden tanımlayarak; savaşların devletleri, devletlerin de savaşları beslediğini dile getirir. Aynı süreç içerisinde, devletlerin suni korkular yaratarak vatandaşlarından korunma hakkı talep etmesini bekler. Devletlerarasındaki ilişkide de, çevre ülkelerin merkez ülkelerden ya da merkez ülkelerin kurumsallaşmış örgütlerinden “korunma talebi”nde bulunabilir. Merkezin bu beklenti içerisine girmesi için çevrenin içerisinde bulunduğu korku anlarından pekâlâ yararlanabilir. Charles Tilly, “Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu”, İmge Kitapevi 2000, s. 34-36.

değiştirdi. Petrol ticaretinin denetleyicisi olduğu gibi, Batı Avrupa üzerinde de doğalgaz ile baskı unsuru haline geldi ve Kosova politikalarına Güney Osetya politikası ile karşılık verdi. Çin, güçlenen ordusu ile Kosova politikalarına en başından beri karşı çıkan bir başka güçlü devlet olarak Rusya'yı destekledi. G8 ülkeleri (ABD, Japonya, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Kanada, Rusya) içerisinde de Kosova konusu huzursuzluk yaratmakta idi, 8 yıl süren görüşmelerden netice çıkmaması üzerine, Kosova sadece ABD'nin ve Batı Avrupa'nın (Fransa, İtalya ve Almanya durumdan şikâyetçi olsa da) desteğini alarak tek taraflı bağımsızlığını 2008'de ilan etti (Arsava, 2009:19).

Aslında NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ile başlayan bağımsızlık süreci uluslararası ilişkilerde çıkar ve güç mücadelelerinin olduğunu göstermektedir. Rusya'nın, Kosova'nın bağımsızlığının tanınması durumunda Abhazya, Güney Osetya, Dağlık Karabağ gibi ayrılıkçı bölgeleri tanıma tehdidi aslında Rusya'nın Güney Kafkasya bölgesinde Batı'nın ekonomik, askeri ve siyasi çıkarlarını önleme amacından başka bir şey değildir. Kuşkusuz Kosova'nın bağımsızlığının tanınması ve bunun sonucunda da Doğu Avrupa, Balkanlar ve Güney Kafkasya da etnik temele dayalı yeni güvenlik endişelerinin tekrar alevlenmesi ve NATO'nun bu yeni muhtemel gelişmelere bakışı, NATO'nun geliştirmeye çalıştığı yeni konseptin ne kadar başarılı olacağını tespit etme anlamında önemli bir test olacaktır (Erol, 2010).

Kosova'ya yapılan "insani" müdahaleden günümüze, yeni konseptin pek de başarılı olmadığı açıktır. Soğuk Savaş sonrası ABD'nin öncelikli hedefi, Batı Avrupa'yı kendi politikalarına tabi kılmaktı fakat bu konuda başarılı olduğunu söylemek güç çünkü bugün Almanya, Fransa ve İngiltere gibi pek çok ülkenin kendi politikalarını üretebildiklerini görüyoruz. Ayrıca ABD'nin bölgesel politikaları yine Almanya, Fransa, İngiltere, Brezilya, Rusya ve Çin tarafından huzursuzlukla karşılanmakta ve tepki görmekte dolayısıyla ABD'nin liderliğinin benimsenmediği açık bir şekilde görülmektedir. Kosova'da başlayan süreç, devletlerarası sistemde ABD gücünün gerileyişini gösterdiği gibi yeni merkez güçlerin de oyunda yer aldığını ve hegemonya merkezlerinin değişmekte olduğunu göstermektedir (Türkmen, 2006:89). ABD'nin her müdahale ettiği yerde baskıya saplanmasının başka bir izahı olamazdı. Sonuç olarak Kosova'yı "sonun başlangıcı" olarak görmek çok da hatalı bir tespit olmasa gerek.

Sonuç

Asil ve masum bir kuvvet kullanma yöntemi olarak görünse de İnsani Müdahale, uluslararası politika ve devlet çıkarları ile beraber düşündüğümüzde çok tehlikeli sonuçlar doğurabilecek bir kavram olabilir. Kuvvet kullanımının yasaklandığı bir sistemde kuvvet kullanmaya insancıl amaçlar adı altında kapı aralanması halinde, pek çok devletin bu fırsatı kullanarak çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışacağı aşikârdır. Sivilleri hedef alan, kayıp vermeyi göze almaksızın yapılan bir bombardımanın veya ilerisi için herhangi bir proje öngörülmezsizin yalnızca kuvvet kullanımı ile gerçekleştirilen eylemler insancıl olmaktan uzaktır.

Günümüz uluslararası hukuk sisteminde insancıl müdahalenin uygulamada kendisine yer bulabilmesi ise BM'nin işleyişindeki sorunlardan kaynaklanmaktadır. Devletler bu yetersizlikten faydalanarak kendilerine durumdan vazife çıkarmakta ve yine BM'nin tepki göstermekteki zayıflığı nedeniyle bu eylemlerini kamuoyuna yasal olarak tanıtabilmektedir. Egemenlik, hem teorik hem de pratik olarak, anarşik sistemde, devletlerarası ilişkilerde düzeni sağlamayı amaçlar (Tönnies, 2003:778). Dolayısıyla, tarihi süreç içinde egemenlik kavramı, anarşi ve düzen arasındaki ayrımı yapabilmenin kaynağını oluşturmuştur. Egemenliğe saygı ve içişlerine karışmama ilkelerinin temel işlevi, anarşi halinde bulunan uluslararası sistemde karmaşayı önleyerek düzeni sağlamaktır. Devletlerin egemen eşitliği ilkesi üzerinde kurulan BM Örgütü'nün temel amacı, uluslararası barış ve güvenliği korumaktır. BM, barış ve güvenliğin sağlanmasında egemenlik ilkesini ön planda tutmakta ve amaçları arasında saymaktadır. Kosova'da ortaya çıkan insani sorun üzerine NATO, Rusya ve Çin'in vetosuna uğramamak için BM Güvenlik Konseyi'ni devre dışı bırakarak 24 Mart 1999 tarihinde başlattığı askeri müdahaleyi, Sırp'ların yürüttüğü etnik temizlik ve insan hakları ihlallerini gerekçe göstererek meşru kılma çabaları, Soğuk Savaş sonrası düzende evrensel değerlerin gerektiğinde askeri operasyonlara gerekçe olma geleneğinin başlangıcını oluşturmuştur (Arsava, 2009:15-18).

NATO'nun Kosova müdahalesinin niteliği günümüz uluslararası hukuk çerçevesinde ele alındığı takdirde görülmektedir ki müdahale herhangi bir uluslararası hukuk kuralına veya genel olarak tanımlanmış insancıl müdahale kavramına uymamaktadır. Avrupa (Batı Avrupa, ABD) merkezli modern dünya, varlığını sürdürebilmek amacıyla çevre üzerinde hâkimiyet alanları oluşturmuştur. Merkez tarafından gerçekleştirilen müdahaleler, söylemler ile meşru kılınmaya çalışılmış, meşruluk zeminleri sarsıldıkça da, yeni yöntemler geliştirildiği gibi söylem de dönüşüme uğramıştır. Söylem, ilk dönem "Hıristiyanlaştırma", ikinci dönem "modernleştirme", üçüncü ve son dönem ise "insanileştirme" olarak kavramsallaştırılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönem, merkez içerisinde rekabetin arttığı ve yeni merkezi güçlerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Batı merkezli dünyanın öncü gücü ABD, yenedünya düzeni içerisinde büyük bir yanılığa girmiş ve tek güç gibi davranarak genişleme politikalarını hayata geçirmiştir. 1999 yılında NATO aracılığı ile Batı'nın Kosova'ya "insani müdahale"de bulunması, yenedünya sistemi içerisinde ortaya çıkan merkezler (Rusya, Çin, Japonya, Brezilya) tarafından tepki ile karşılanmış; geçen süre zarfında Batı dünyası (ABD, Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya) içerisinde var olan huzursuzluğu da su yüzüne çıkarmıştır. Açıkçası, Kosova ile başlayan süreç ABD'nin liderliğinin kabul edilmeyişi olduğu kadar, ABD gücünün gerileyişini de göstermektedir. Ayrıca, müdahale sonrası bölgede (Kosova) halen istikrarın sağlanamamış olması, Batı'nın geliştirdiği retorik'in nasıl bir yalan üzerine kurulu olduğunu da açığa çıkarmaktadır.

Kaynakça

ANDRE, Gunder Frank ve BARRY, K.Gills. *Dünya Sistemi; Beş Yüzyıllık mı, Beş Binyıllık mı?*, İmge Yayınları 2003.

ARSAVA, Füsun. Self-Determinasyon Hakkı ve Kosova, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt 5, No: 17, 2009, ss.1-21.

AYATA, Ali. Der NATO-Einsatz im Kosovo “Entfaltung Einer Neuen Weltpolitischen Ordnung, *The Review of International Law and Politics*, Cilt 7, Sayı 25, 2011, ss. 151–169.

AYDIN, Mustafa. Amerika Dünyadan Ne İstiyor, “ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Mart 2003.

ATEŞOĞLU, Nursin. *Batı’nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB NATO ABD*, İstanbul Bağlam Yayıncılık, 2006.

BARBER, R. Benjamin. *Imperium der Angst. Die USA und die Neuordnung der Welt*, München: Verlag C.H. Beck, 2003.

CHARLES, Tilly. *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, İmge Kitapevi 2000.

ÇEVİKBAŞ, Ahmet. Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnasıdır? “NATO’nun Kosova’ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Kasım 2011, Cilt 10, Sayı 2, 18-57.

DAVUTOĞLU, Ahmet. *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.

ERNST, Andreas. “Kosovo: Divide et libera! - Vorschlag zu einem Tauschhandel in der Kosovo-Frage”, *Zeitschrift Südosteuropa* Mitteilungen, 04/2008.

FRANK, Andre Gunder. *Yeniden Doğu, Asya Çağında Küresel Ekonomi*, İmge Kitabevi 2010.

HİKMET, Erol., *Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Yeni Konsept Arayışı ve Kosova Müdahalesi*, Caspian Weekly, 25 Temmuz 2010.

HOBE, Stephan. *Einführung in das Völkerrecht*, Stuttgart: UTB Verlag, 2008.

HÖFFE, Otfried. “Humanitäre Intervention? Rechtsethische Überlegungen”, içinde Merkel Reinhard (der.) *Der Kosovo Krieg und das Völkerrecht*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2000.

JOFFE, Josef. *Die Hypermacht: Warum die USA die Welt beherrschen*, (çev. Andreas Wirthensohn), München: Hanser Verlag, 2006.

LOQUAİ, Heinz. Der Kosovo-Konflikt Wege in einen vermeidbaren Krieg. *Die Zeit von Ende November 1997 bis März 1999*, Baden-Baden: Nomos

Verlag, 2000.

MARX, Karl. *Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i*, Sol Yayınları, 2002.

SAİD, Edward. Şarkıyatçılık, Metis Yayınları, 2010.

TÖNNIES, Sybille. Ist das Völkerrecht noch zu retten?, *Blätter für deutsche und internationale Politik* 7/2003. s. 778.

TURGUTOĞLU, Kenan. Rusya Federasyonu'nda Yeltsin ve Putin Dönemlerinde İzlenen Dış Politikaların NATO ile İlişkiler Düzleminde Karşılaştırması, *Ankara Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi*, 2006.

TÜRKMEN, Füsun. *İnsan Haklarının Yeni Boyutu, "İnsancıl Müdahale"*, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2006.

WALLERSTEİN, Immanuel. *Geopolitical Chess: Background to a Mini-war in the Caucasus* <http://www.binghamton.edu/fbc/commentaries/english-2008.html> (Erişim Tarihi: 01.12.2014)

WALLERSTEİN, Immanuel. *Avrupa Evrenselciliği - Gücün Retoriği*, İstanbul Bgst Yayınları, 2010.